

УДК 351

**ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ ОПТИМІЗАЦІЇ МЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ
В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
(ЗА МАТЕРІАЛАМИ ДИСЕРТАЦІЙНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ,
ЗАХИЩЕНИХ УПРОДОВЖ 2002–2010 РР. ЗА СПЕЦІАЛЬНОСТЯМИ
14.02.03 – СОЦІАЛЬНА МЕДИЦИНА
І 14.03.11 – МЕДИЧНА ТА БІОЛОГІЧНА ІНФОРМАТИКА І КІБЕРНЕТИКА)**

Радиш Я.Ф.

доктор наук з державного управління, професор
Національна академія державного управління при Президентові України

Поживілова О.В.

кандидат педагогічних наук
Вища атестаційна комісія України

Минуле вже нам не підвладне, але майбутнє залежить від нас.
П. Чаадаєв

I. Вступ

Початок третього тисячоліття ознаменувався для України змінами у соціальній, економічній, політичній та інших сферах життя. У таких умовах особливого значення набуває діяльність держави з управління трансформаційними процесами в усіх галузях функціонування суспільства. Управління науковою сферою посідає одне із центральних місць у діяльності держави, оскільки результативність реформ у будь-якій іншій сфері діяльності значною мірою визначається досягненнями саме в науковій галузі.

У зв'язку із цим особливо актуальним стає теоретичне осмислення результатів наукових досліджень українських авторів, а також обґрунтування тенденцій і перспектив його розвитку відповідно до суспільних потреб та міжнародних норм і стандартів.

II. Постановка завдання

Метою статті є короткий огляд дисертаційних досліджень, захищених упродовж 2002–2010 рр. за спеціальностями 14.02.03 – Соціальна медицина і 14.03.11 – Медична та біологічна інформатика і кібернетика, присвячених проблемі оптимізації медичної допомоги в контексті реформування системи охорони здоров'я України та розроблення на цій основі практичних рекомендацій щодо вдосконалення такого процесу, виходячи із міжнародного досвіду і реформ, здійснюваних в Україні.

III. Результати

Зміни, які відбуваються в соціальній, політичній, економічній і екологічній сферах життя українського суспільства, на жаль, не викликають адекватної реакції національної системи охорони здоров'я [13, с. 9].

Основи законодавства України про охорону здоров'я розглядають охорону здоров'я як "систему заходів, спрямованих на забезпечення збереження і розвитку фізіологічних та психологічних функцій, оптимальної пра-

цездатності та соціальної активності людини при максимальній біологічно можливій індивідуальній тривалості життя" [14].

У системі охорони здоров'я важливе місце займає підсистема "медична допомога", яку розглядають як комплекс спеціальних заходів і засобів, що сприяють збереженню і зміцненню здоров'я, підвищенню санітарної культури населення, запобіганню захворюваності та інвалідності, забезпечують діагностику захворювань, лікування осіб з гострими і хронічними хворобами, реабілітацію хворих та інвалідів. Складові медичної допомоги, що реалізуються через заходи або комплекс заходів профілактичного, діагностичного, лікувального, відновного характеру і мають самостійне закінчене значення та певну вартість, визначаються як медичні послуги [16, с. 101].

Останніми роками в Україні плануються та здійснюються заходи, спрямовані на розвиток вітчизняної медичної науки, визначення і підтримку пріоритетних наукових напрямів, проведення фундаментальних та прикладних досліджень у галузі медицини й охорони здоров'я.

З метою вивчення стану наукового супроводу реформування системи охорони здоров'я України в цілому та оптимізації надання медичної допомоги нами здійснено короткий аналіз ряду дисертаційних робіт, захищених упродовж 2002–2010 рр., у яких досліджувався стан надання медичної допомоги та визначалися можливі шляхи оптимізації цього процесу.

Відразу зазначимо, що у дисертаціях багатьох українських дослідників, частина з яких представлена у табл., здійснено детальний аналіз стану надання медичної допомоги та зосереджено увагу на визначенні шляхів оптимізації цього процесу в контексті реформування галузі охорони здоров'я з метою виведення останньої із затяжної системної кризи.

Таблиця

Докторські та кандидатські дисертації, захищені упродовж 2002–2010 рр. за спеціальностями 14.02.03 – Соціальна медицина і 14.03.11 – Медична та біологічна інформатика і кібернетика, у яких розглядаються різні аспекти проблеми надання медичної допомоги населенню України

№ з/л	Прізвище, ім'я, по батькові	Тема дисертації	Науковий керівник (консультант)	Дата та місце захисту
		Докторські дисертації		
1	Корнацький Василь Михайлович	Адаптаційні технології оптимізації первинної медико-санітарної допомоги дорослому населенню із кардіологічною патологією	Криштопа Б.П., доктор медичних наук, професор	16.05.2002 р., м. Київ, Д.26.003.01
2	Очеретко Олександр Михайлович	Медико-соціальні основи збереження здоров'я сільських мешканців (наукова розробка соціометричних моделей для основних типів сільських населених пунктів)	Процек О.Г., доктор медичних наук, професор	29.05.2002 р., м. Київ, Д.26.003.01
3	Хунов Юрій Аїдамірович	Наукове обґрунтування стратегічних напрямів реформ охорони здоров'я на регіональному рівні	Пономаренко В.М., доктор медичних наук, професор	05.02.2004 р., м. Київ, Д.26.003.01
4	Чебан Василь Іванович	Репродуктивне здоров'я населення та розробка системи медико-соціальної профілактики порушень його формування	Гойда Н.Г., доктор медичних наук, професор	18.03.2004 р., м. Київ, Д.26.003.01
5	Грузева Тетяна Степанівна	Обґрунтування та розробка системи досягнення рівності в охороні здоров'я населення в сучасних умовах стратифікації суспільства	Пономаренко В.М., доктор медичних наук, професор	01.04.2004 р., м. Київ, Д.26.003.01
6	Голик Лев Антонович	Система оптимізації медичної допомоги у Збройних Силах України (наукове обґрунтування та реалізація)	Вороненко Ю.В., доктор медичних наук, професор, чл-кор. АМН України	15.04.2004 р., м. Київ, Д.26.003.01
7	Парій Валентин Дмитрович	Медико-соціальні та профілактичні засади перебудови первинної медико-санітарної допомоги на селі	Москаленко В.Ф., доктор медичних наук, професор, чл-кор. АМН України	17.02.2005 р., м. Київ, Д.26.003.01
8	Князевич Василь Михайлович	Наукове обґрунтування оптимізації системи інтенсивної медичної допомоги населенню України	Слабкий Г.О., доктор медичних наук, професор	15.06.2006 р., м. Київ, Д.26.613.07
9	Тарапо Володимир Леонідович	Наукове обґрунтування інтегральної оцінки здоров'я населення за параметрами дожиття	Криштопа Б.П., доктор медичних наук, професор	11.09.2007 р., м. Дніпропетровськ, Д.08.627.01
10	Зменковський Андрій Борисович	Наукове обґрунтування концептуальної моделі управління якістю в охороні здоров'я України шляхом системного розвитку медичної стандартизації	Пономаренко В.М., доктор медичних наук, професор	21.09.2007 р., м. Київ, Д.26.613.07
11	Гайдав Юрій Олександрович	Наукове обґрунтування моделі впровадження в Україні Державних цільових програм покращення здоров'я народу	Корнацький В.М., доктор медичних наук, професор	26.10.2007 р., м. Київ, Д.26.613.07
12	Латишев Євген Євгенович	Наукові основи формування трудових ресурсів охорони здоров'я в процесі розвитку сімейної медицини в Україні	Москаленко В.Ф., доктор медичних наук, професор, чл-кор. АМН України	15.10.2009 р., м. Київ, Д.26.003.01
		Кандидатські дисертації		
1	Шевченко Олена Миколаївна	Наукове обґрунтування ціноутворення медичної допомоги на прикладі хвороб системи кровообігу	Корнацький В.М., доктор медичних наук, професор	30.09.2005 р., м. Київ, Д.26.613.07
2	Федчишин Ніна Євгенівна	Оптимізація моделі надання медичної допомоги хворим на гострий інфаркт міокарда у сільській місцевості	Корнацький В.М., доктор медичних наук, професор	09.06.2006 р., м. Київ, Д.26.613.07
3	Камалов Рафік Ханафійович	Реформування системи управління стоматологічним забезпеченням Збройних Сил України	Вороненко Ю.В., доктор медичних наук, професор, чл-кор. АМН України	24.12.2006 р., м. Київ, Д.26.613.07
4	Чолпак Віталій Дмитрович	Концептуальні напрями розвитку амбулаторних закладів великих міст України населенню в системі державних закладів великих міст України	Голубчиков М.В., доктор медичних наук, професор	12.03.2007 р., м. Київ, Д.26.613.07
5	Лопін Євгеній Борисович	Наукове обґрунтування та розробка моделі завантаження лікувальних закладів охорони здоров'я пацієнтами	Радиш Я.Ф., доктор наук з державного управління, професор	06.05.2008 р., м. Київ, Д.26.613.10
6	Ляшенко Олена Валеріївна	Наукове обґрунтування та реалізація моделі приватної стоматологічної клініки із завершеним циклом допомоги	Криштопа Б.П., доктор медичних наук, професор	28.06.2008 р., м. Київ, Д.26.613.07
7	Панчук Олександр Юхимович	Наукове обґрунтування моделі приватної стоматологічної клініки на засадах сімейної медицини	Голубчиков М.В., доктор медичних наук, професор	29.01.2009 р., м. Київ, Д.26.613.07
8	Романюк Юлія Анатоліївна	Медико-соціальне обґрунтування оптимізації системи лікувально-профілактичного забезпечення пенсіонерів Міністерства оборони України	Бадюк М.І., доктор медичних наук, доцент	23.04.2010 р., м. Київ, Д.26.613.07
9	Андрієнко Микола Миколайович	Медико-соціальне обґрунтування стаціонарних технологій у хірургічному лікуванні хворих в амбулаторних умовах	Голик П.А., доктор медичних наук, професор	24.09.2010 р., м. Київ, Д.26.613.07

Як видно з табл., автори обраних для аналізу дисертацій вивчали стан виконання держаних цільових програм з покращання здоров'я народу, на основі чого була обґрунтована нова модель їх упровадження в Україні; глибоко досліджували проблему надання первинної медико-санітарної допомоги на прикладі села та промислового міста; аналізували стан і перспективи розвитку стоматологічної допомоги як у державних, так і приватних лікувально-профілактичних закладах. Значна кількість дисертаційних робіт, у яких системно досліджувались різні аспекти медичного забезпечення військово-службовців і пенсіонерів Міністерства оборони України, виконана військовими лікарями.

Здійснено аналіз 21 дисертаційного дослідження, 12 із яких представлені на здобуття наукового ступеня доктора медичних наук і дев'ять – на здобуття наукового ступеня кандидата медичних наук, дає підстави стверджувати, що їх автори усвідомлюють нагальну потребу охорони здоров'я України у визначенні шляхів виведення галузі із глибокої системної кризи. Як пріоритетні напрями оптимізації системи надання медичної допомоги населенню вони виділяють такі:

- запровадження сімейної медицини;
- покриття дефіциту бюджетного фінансування;
- використання стаціонарзамінних технологій;
- запровадження обов'язкового державного соціального медичного страхування;
- активізація диспансеризації;
- реструктуризація та перепрофілювання ліжкового фонду лікувально-профілактичних закладів;
- удосконалення роботи з медичними кадрами;
- покращення стану матеріально-технічного забезпечення лікувально-профілактичних закладів.

Надзвичайно важливим вважаємо той факт, що серед авторів аналізованих нами дисертаційних досліджень три керівники галузі охорони здоров'я: два (діючі на час захисту!) міністри охорони здоров'я (Ю.О. Гайдаєв і В.М. Князевич) та заступник міністра (Ю.А. Хунов); керівники лікувально-профілактичних закладів (Л.А. Голик, Р.Х. Камалов, В.М. Корнацький), викладачі вищих медичних навчальних закладів та співробітники науково-дослідних установ (Т.С. Грузева, А.Б. Зіменковський, Є.Б. Лопін, Ю.А. Романюк, В.Л. Таралло, Н.Є. Федчишин, В.І. Чебан, В.Д. Чопчик); практичні лікарі державних (М.М. Андрієнко, О.М. Шевченко) та приватних (О.В. Ляшенко) лікувально-профілактичних закладів. Нами встановлено, що майже 63% дисертантів,

дослідження яких стали предметом нашого аналізу, мають безпосередній стосунок до формування або реалізації державної політики України в галузі охорони здоров'я.

Відповідно до результатів проведеного нами аналізу дисертаційних досліджень, ми дійшли висновку, що їх автори, наукові керівники та консультанти глибоко усвідомлюють кризовий стан, у якому вже тривалий час перебуває галузь охорони здоров'я України, і намагаються виконувати вимоги Концепції розвитку охорони здоров'я населення України, якою з метою підвищення ефективності використання наукового потенціалу у сфері охорони здоров'я передбачено [8]:

- оптимізацію і реструктуризацію мережі, складових та основних напрямів діяльності науково-дослідних установ;
- забезпечення вирішення науково-технічних проблем охорони здоров'я шляхом формування відповідних державних, галузевих, міжгалузевих, регіональних програм;
- запровадження багатоканальності фінансування медичної галузі за рахунок бюджетних та позабюджетних коштів, забезпечення їх раціонального використання тощо.

Однак, як показує аналіз практичного впровадження якісно нових моделей надання медичної допомоги, нові доктрини, програми, концепції, розробки, рекомендації тощо, які розробляються і пропонуються для реалізації, практично не залучаються до вироблення стратегічного курсу розвитку галузі охорони здоров'я. На жаль, кандидатські та докторські дисертації, які містять науково обґрунтовані рекомендації щодо оптимізації управління системою охорони здоров'я України, не використовуються для вирішення проблеми щодо стратегії збереження і зміцнення здоров'я населення, а осідають на полицях наукових бібліотек.

IV. Висновки

Виявлено, що в дисертаційних дослідженнях українських авторів упродовж 2002–2010 рр. здійснено детальний аналіз стану надання медичної допомоги та зосереджено увагу на визначенні шляхів оптимізації цього процесу в контексті реформування галузі охорони здоров'я з метою виведення останньої із затяжної системної кризи.

Обґрунтовано, що як пріоритетні напрями оптимізації системи надання медичної допомоги населенню авторами проаналізованих дисертаційних досліджень визначені такі: запровадження сімейної медицини; покриття дефіциту бюджетного фінансування; використання стаціонарзамінних технологій; запровадження обов'язкового державного соціального медичного страхування; активі-

зація диспансеризації; реструктуризація та перепрофілювання ліжкового фонду лікувально-профілактичних закладів; удосконалення роботи з медичними кадрами; покращення стану матеріально-технічного забезпечення лікувально-профілактичних закладів.

Доведено, що галузева медична наука робить вагомий внесок у розробку заходів щодо реформування системи охорони здоров'я, покращення здоров'я населення та підвищення якості діяльності лікувально-профілактичних закладів.

Встановлено, що якісно нові моделі надання медичної допомоги, нові доктрини, програми, концепції, розробки, рекомендації тощо, які розробляються і пропонуються для реалізації, практично не залучаються до вироблення стратегічного курсу розвитку галузі охорони здоров'я. Кандидатські та докторські дисертації, які містять науково обґрунтовані рекомендації щодо оптимізації управління системою охорони здоров'я України, не використовуються для вирішення проблеми щодо стратегії збереження і зміцнення здоров'я населення, а осідають на полицях наукових бібліотек.

Література

1. Андрієнко М.М. Медико-соціальне обґрунтування стаціонарзамінних технологій у хірургічному лікуванні хворих в амбулаторних умовах : автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.02.03 / М.М. Андрієнко. – К., 2010. – 20 с.
2. Гайдаєв Ю.О. Наукове обґрунтування моделі впровадження в Україні Державних цільових програм покращання здоров'я народу : автореф. дис. ... д. мед. наук : 14.02.03 / Ю.О. Гайдаєв. – К., 2007. – 26 с.
3. Голик Л.А. Система оптимізації медичної допомоги у Збройних Силах України (наукове обґрунтування та реалізація) : автореф. дис. ... д. мед. наук : 14.02.03 / Л.А. Голик. – К., 2003. – 45 с.
4. Грузєва Т.С. Обґрунтування та розробка системи досягнення рівності в охороні здоров'я населення в сучасних умовах стратифікації суспільства : автореф. дис. ... д. мед. наук : 14.02.03 / Т.С. Грузєва. – К., 2004. – 39 с.
5. Зіменковський А.Б. Наукове обґрунтування концептуальної моделі управління якістю в охороні здоров'я України шляхом системного розвитку медичної стандартизації : автореф. дис. ... д. мед. наук : 14.02.03 / А.Б. Зіменковський. – К., 2007. – 36 с.
6. Камалов Р.Х. Реформування системи управління стоматологічним забезпеченням Збройних Сил України : автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.02.03 / Р.Х. Камалов. – К., 2006. – 20 с.
7. Князевич В.М. Наукове обґрунтування оптимізації системи інтенсивної медичної допомоги населенню України: автореф. дис. ... д. мед. наук : 14.02.03 / В.М. Князевич. – К., 2009. – 36 с.
8. Концепція розвитку охорони здоров'я населення України: затверджена Указом Президента України від 07.12.2000 р. № 1313/2000.
9. Корнацький В.М. Адаптаційні технології оптимізації первинної медико-санітарної допомоги дорослому населенню із кардіологічною патологією : автореф. дис. ... д. мед. наук : 14.02.03 / В.М. Корнацький. – К., 2002. – 36 с.
10. Латишев Є.Є. Наукові основи формування трудових ресурсів охорони здоров'я в процесі розвитку сімейної медицини в Україні : автореф. дис. ... д. мед. наук : 14.02.03 / Є.Є. Латишев. – К., 2009. – 36 с.
11. Лопін Є.Б. Наукове обґрунтування та розробка моделі завантаження лікувальних закладів охорони здоров'я пацієнтами : автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.03.11 / Є.Б. Лопін. – К., 2008. – 23 с.
12. Ляшенко О.В. Наукове обґрунтування та реалізація моделі приватної стоматологічної клініки з завершеним циклом допомоги : автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.02.03 / О.В. Ляшенко. – К., 2008. – 20 с.
13. Надюк З.О. Державне регулювання ринку медичних послуг в Україні : монографія / З.О. Надюк ; [передмова проф. В.М. Огаренка]. – Запоріжжя, 2008. – 296 с.
14. Основи законодавства України про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 4.
15. Очеретько О.М. Медико-соціальні основи збереження здоров'я сільських мешканців (наукова розробка соціометричних моделей для основних типів сільських населених пунктів) : автореф. дис. ... д. мед. наук : 14.02.03 / О.М. Очеретько. – К., 2002. – 36 с.
16. Панорама охорони здоров'я населення України / [А.В. Підаєв, О.Ф. Возіанов, В.Ф. Москаленко та ін.]. – К. : Здоров'я, 2003. – 396 с.
17. Панчук О.Ю. Наукове обґрунтування моделі приватної стоматологічної клініки на засадах сімейної медицини : автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.02.03 / О.Ю. Панчук. – К., 2009. – 20 с.
18. Парій В.Д. Медико-соціальні та профілактичні засади перебудови первинної медико-санітарної допомоги на селі : автореф. дис. ... д. мед. наук : 14.02.03 / В.Д. Парій. – К., 2005. – 36 с.

Держава та регіони

19. Романюк Ю.А. Медико-соціальне обґрунтування оптимізації системи лікувально-профілактичного забезпечення пенсіонерів Міністерства оборони України : автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.02.03 / Ю.А. Романюк. – К., 2010. – 20 с.
20. Таралло В.Л. Наукове обґрунтування інтегральної оцінки здоров'я населення за параметрами дожиття : автореф. дис. ... д. мед. наук : 14.02.03 / В.Л. Таралло. – К., 2007. – 36 с.
21. Хунов Ю.А. Наукове обґрунтування стратегічних напрямів реформ охорони здоров'я на регіональному рівні : автореф. дис. ... д. мед. наук : 14.02.03 / Ю.А. Хунов. – К., 2004. – 36 с.
22. Чебан В.І. Репродуктивне здоров'я населення та розробка системи медико-соціальної профілактики порушень його формування : автореф. дис. ... д. мед. наук : 14.02.03 / В.І. Чебан. – К., 2004. – 36 с.
23. Чопчик В.Д. Концептуальні напрями розвитку організації стоматологічної допомоги дорослому населенню в системі державних амбулаторних закладів великих міст України : автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.02.03 / В.Д. Чопчик. – К., 2007. – 20 с.
24. Шевченко О.М. Наукове обґрунтування ціноутворення медичної допомоги на прикладі хвороб системи кровообігу : автореф. дис. ... канд. мед. наук : 14.02.03 / О.М. Шевченко. – К., 2005. – 21 с.

Радиш Я.Ф., Поживілова О.В. Теоретичні проблеми оптимізації медичної допомоги в контексті реформування системи охорони здоров'я України (за матеріалами дисертаційних досліджень, захищених упродовж 2002–2010 рр. за спеціальностями 14.02.03 – Соціальна медицина і 14.03.11 – Медична та біологічна інформатика і кібернетика)

Анотація. У статті проаналізовано дисертації українських авторів, які впродовж 2002–2010 рр. досліджували стан надання медичної допомоги населенню та визначали шляхи його оптимізації в контексті реформування системи охорони здоров'я України.

Ключові слова: медична допомога, оптимізація, реформування, система охорони здоров'я України.

Радыш Я.Ф., Поживилова О.В. Теоретические проблемы оптимизации медицинской помощи в контексте реформирования системы здравоохранения Украины (по материалам диссертационных исследований, защищенных на протяжении 2002–2010 гг. по специальностям 14.02.03 – Социальная медицина и 14.03.11 – Медицинская и биологическая информатика и кибернетика)

Аннотация. В статье проанализированы диссертации украинских авторов, которые в 2002–2010 гг. исследовали состояние предоставления медицинской помощи населению и определяли пути его оптимизации в контексте реформирования системы здравоохранения Украины.

Ключевые слова: медицинская помощь, оптимизация, реформирование, система здравоохранения Украины.

Radysh Ya., Pozhyvilova O. Theoretical problems of optimization of medical aid in the context of reformation of Ukrainian health care system (on the base of dissertations defending during 2002–2010 in specializations 14.02.03 – Social medicine and 14.03.11 – Medical and biological informatics cybernetics)

Annotation. In the article dissertations by Ukrainian authors who in 2002–2010 investigated state of giving medical aid to the population and defined ways of its optimization in the context of reformations of Ukrainian health care system are examined.

Key words: medical aid, optimization, reformation, Ukrainian health care system.